

Foto Anna-Karin Collin

FÖRENA DET ISLÄNDSKA MED DET SVENSKA, PÅ BESÖK HOS IA OCH DENNI.

Av Åse Ericson för tidningen Ridsport

Ambitiösa avelsklubben Idunn bjöd in till gårdsträff hemma hos tränarna och uppfödarna Ia Lindholm och Denni Hauksson utanför Malmköping. Närmare 40 personer möttes för en dialog om ”hur förena det isländska med det svenska för att föda upp bra svenska islandshästar”.

Ia och Denni har fött upp hästar på fyra olika gårdar. Deras hästar heter därför ”från Gategården, Bergsgården, Hocksbo och Lindnäs”. Nu har de hittat sin drömgård så det borde inte bli fler namn att hålla reda på. Ia och Denni kallar sig inte i första hand för uppfödare, det är faktiskt mer en tillfällighet att det blev så, berättar Ia. - Jag är i ridlärare, därefter ryttare och uppfödare. Jag valde ston som tävlingshästar en gång i tiden, men de kunde lika gärna ha varit valacker. De två första stona som gick i avel efter tävlingskarriären var Freyja frá Tumabrekka (Freyr frá Flugumyri/Raudka frá Tumabrekku) och Týra frá Enni (Bylur frá Kolkuósi/Nös frá Enni). Freyja lever inte längre men är ELIT-premierad. Sex av Freyjas avkommor är bedömda och samtliga i första klass, däribland världens högst bedömda islandshäst Diva från Gategården. I genomsnitt har Freyjas avkommor 8,28 i totalbedömning. Týra är liksom Freyja klass 1 i avelsbedömning, högt tävlingsmeriterad och har hittills gett en förstaklassavkomma, Venus, och en godkänd hingst, Laufi.

– Så på frågan om hur man ska välja bra ston så blir mitt svar – man letar sin ideala tävlingshäst, säger Ia. Båda stona var 5 år när jag såg dem och hade stor kapacitet och utstrålning. De var fantastiska fyrgångsston med alla tempon och mycket aktion, om än inte mycket tränade. Ett enda bra sto kan göra en uppfödare lyckan. - Ett sto som är oerhört bra är mycket bättre än att ha fyra halvdana, anser Denni. Att köpa riktigt bra ston kostar mycket pengar, en fantasi för de flesta men frågan kvarstår ändå. Vad kostar det att hålla fyra halvbra ston, betäcka, föda upp föl som ska ridas in och visas? Vad får man om man säljer av och investerar i en enda bra häst istället? Om man inte har möjlighet att köpa ett ”färdigt” sto så kanske man kan köpa ett stoföl av mycket god prestationsstam och matcha fram det. Ett sådant föl kanske kostar 80 000 kronor men kan vara en vinstlott.

Hur ser man om en unghäst är en talang i hagen då, de kan ju se så olika ut under uppväxten? En unghäst som rör sig spänstigt och ser bra ut är i grunden en bra häst som med rätt träning med all sannolikhet blir en bra ridhäst. Med ”rör sig bra” menar paret inte en unghäst som kan skjuta iväg i balanstrav när den blir rädd för något, utan en häst som i vardagen rör sig lätt och spänstigt. En häst som inte rör sig bra under uppväxten kan vara en kanon eller en kalkon, det går inte att veta förrän den är riden. Ia berättar att Freyjas föl, med undantag för Diva, antagligen skulle få låga betyg vid en fölmönstring, de var inga stjärnor under uppväxten. Paret ser själva ingen direkt anledning att åka på fölmönstring, de vill visa ridna hästar.

Har man ett bra sto är det lättare att välja hingst, man behöver inte tänka så mycket på att kompensera stoets brister, säger Ia. Ia tycker inte man ska döma ut äldre ston som tränats länge. - Det finns en tendens att se dessa som träningsprodukter. Men om stona var fina som unga och sedan fortsätter utvecklas och dessutom bevisligen håller för träning så är det positivt, tycker Ia. - På Island är beridarna väldigt duktiga på att visa unga hästars kapacitet utan särskilt mycket träning. Vi i Sverige är kanske bättre på att långsiktigt träna hästar till en prestation som infaller lite senare. Hästar på Island kan ibland sänka sin bedömning från fem till sex års ålder medan det ofta är tvärsom i Sverige, menar paret.

- Vårt avelsmål är att få fram den perfekta ridhästen, fortsätter Ia. En häst som ska vara en glädje att rida och träna varje dag och gärna också prestera väl på tävling. Vi har fördelen att känna våra hästar från spermie till avelsbedömning. Vi får mycket information, sköter och rider hästarna själva, äger, har tränat eller känner oftast hingstarna som vi använder.

Viktiga egenskaper hos en bra rid- och avelshäst enligt Ia och Denni:

Ridning:

Ha god energi och samarbetsvilja, spirit (vilja och lynne). Om hästen är välbyggd och har lätt för gångarter, då är det också lätt för den att göra människan till lags. Bra gångarter, rumsliga och smidiga, lätt att gå från arbets- till ökat tempo, ha lätt för samling, stor aktion både fram och bak.

Exteriör:

Vi vill se stor utstrålning, i ögonen, i uttrycket. En viss storlek behövs, marknaden vill ha större hästar. Men inte bara mankhöjden avgör om en häst är stor eller inte. Vi vill ha mycket

häst framför sadeln, bra manke och hals. Stora hästar syns mer men smidighet är viktigare än storlek. Se på Hvinur/Jóhann Skúlason och Bragi/Alex Montan. Det är hästar som inte är så stora men som passar fint ihop i storlek med sin ryttare. Jarl är ett exempel på en rejält stor islandshäst med fantastisk rörlighet.

Hållbara ben och bra hovar är av stor vikt och benkvalitet är viktigare än benställningen. – När man inte vet om hästen går eller kommer i stallgången är benställningen ett problem, annars är vi inte så oroliga över det, säger Ia och ler. Fast naturligtvis ska inte hästen slå sig själv. Torra ben tycker vi är viktigt. Bra hovar som är starka och djupa. Hur betydelsefullt det är med bra hovar förstår man kanske först om man får en häst med hovproblem. God fertilitet är viktigt – det har vi insett mer och mer efter alla år som hingsthållare.

Rent allmänt är det viktigt att hästar får röra på sig på nog stora ytor för att utveckla skelett, muskler, leder. Svenska hästar behöver inte tänka så mycket för att överleva, på gott och ont. - Förstås vill vi att våra hästar ska överleva, vi utsätter dem inte för onödiga risker för att se om de klarar sig. Men hästar uppfödda på fria vidder på Island har en särskild ”naturintelligens” och en flyktinstinkt som är mer sällsynt hos svenskfödda, menar Ia. - På somrarna när vi har hingststation går jag runt varje morgon och visiterar alla ston. Det oroar mig att det finns unga ston som har så lite energi och flykt i sig att de inte ens bemödar sig om att resa sig när människor kommer. Vi får putta upp dem för att se att de är friska. Det känns inte bra.

Hållbarhetssynpunkter på avel?

Forskningen vet för lite om hållbarhet. Islandshästen är en stark och seglivad naturras men förblir den det utan medvetet avelsarbete? En sak vi i Sverige generellt gör annorlunda än på Island: vi tar sällan bort hästar som inte fungerar av något skäl, de avlar vi på istället. Det är en viktig fråga som varje avlare bör ställa sig. Ska vi avla på hästar som inte håller i ridning, eksemston, hästar med spatt? Vi har två avelsston med eksem, båda är födda på Island och den ena mycket meriterad. Vi skulle inte avla på ett svenskfött sto som har eksem. Forskning har visat stor nedärvning. Än så länge har inget av våra ston gett avkomma med eksem. Riktigt unika hästar tycker vi det är relevant att diskutera om man ska avla på även om de har en defekt. Om Diva skulle få eksem till exempel. Eksem generellt är dock ett handikapp för hästen och bör medvetet avlas bort.

Hur välja avelshingst?

Vi tittar på individen och har tidigare haft fördelen att ha tränat många av de finaste hingstarna. Vi vill se hingstarna ridna, på tävlingar, på bedömning, ser lite till hingstens BLUP. Vi studerar hästens lynne, är den tittig, hur är den att hantera, hur klarar hingsten resor, hur är fertiliteten? Man får faktiskt fråga, både hästägaren och tränaren, gör det, uppmanar Ia. Ställ era unika frågor utifrån era egna avelsmål. Som hingstränare och hingsthållare talar vi aldrig negativt om en häst som vi tagit till oss, vi ser det som en tystnadsplikt.

Vad tänker ni på i kombinationen av hingst och sto?

Vi undviker att kombinera svagheter, vi förstärker och kompletterar våra ston. För egen del vill vi gärna få in lite mer pass, vackrare huvud och mer pannlugg, skrattar Ia. Det är faktiskt inte bara estetiskt, det är bra mot insekter. Vi använder BLUP till att studera trolig mankhöjd. Vi har själva ston med väldigt starka karaktärer och enorm arbetsvilja, det försöker vi kombinera med lite vänare och mildare hingstar (utan att ge avkall på gångarter). Om man har problem med gångartsanlag och till exempel vill stärka ett sto med travaktig tölt så välj en hingst med riktigt bra fjädrande tölt. Om den är 4- eller 5-gångare spelar mindre roll. Många tänker, mitt sto har mycket trav (diagonal rörelse), jag väljer en hingst med mycket pass (lateral rörelse). Tanken att diagonalt och lateralt tillsammans blir tölt kan verka logisk. Men tölt ska vara fjädrande och pass- och travtaktiga hästar har ofta en tendens till styvhet i rygg och bakdel.

Foto Anna-Karin Collin

Föla ute eller inne?

Det finns många fördelar med att ston fölar ute. Det är mindre infektionsrisk för fölet, mindre risk för förstoppning då fölen rör sig mer, ingen risk att fölungen kläms mot väggar.

Nackdelen är övervakningen. Ia och Denni tycker att alla fölningar ska övervakas även fast deras ston fölar ute. Man ska finnas till hands om något går fel. Att ställa klockan med jämna mellanrum och gå upp har de gjort tillräckligt. Merparten av alla fölningar äger rum mellan natt och gryning. I längden orkar man inte att passa varje halvtimme. Men det finns numera bevakningsutrustning att skaffa, till exempel svettgjordar eller gjordar som larmar när stoet lägger sig ner. Anne Fornstedt som arbetar som ombud för ett försäkringsbolag var bland åhörarna. Hon tillstyrkte att det är många fler föl än man tror som inte överlever födseln för

att de t ex inte fått luft. Snabba åtgärder kan rädda liv och minska lidande om man är på plats och islandshästar är inte undantagna.

Ska man rida in stoet innan betäckning?

Vi tror inte på att betäcka ston som treåringar. Vi ser det inte som att man vinner ett år utan att man förlorar ett år i ridträning. Att som treåring bära på ett föl med tung mage är tvärsenot hur man annars börjar träna unghästen att bära med bukmuskler, rygg och överlinje. Disa och Venus visades först som sjuåringar just för att de fick föl när de var fyra. Omständigheter kan ju göra att man väljer det, så var det för oss då, men vi tänker inte göra om det. Om man ska betäcka sin treåring tycker vi absolut de ska tämjäs innan de åker till hingst. De måste vara vana vid att man tar på dem överallt på kroppen. Ett ultraljud på en otämjd treåring är att riskera hästens liv om tarmen skulle gå sönder. Vi utför inte längre ultraljud på unghästar som är här på betäckning, om de inte är mycket hanterade. En fördel med att betäcka tidigt är att det är lättare att få stona dräktiga när de är yngre. Livmodern börjar åldras vid 12-13 årsåldern säger man på varmblodig ridhäst. Om stoet fått ett föl och betäcks om senare i livet sägs det vara lättare att få dem dräktiga då än att vänta tills mycket sent med första fölet.

Är BLUP rätt viktad?

Vi tror att den är så bra uträknad som den kan vara. Den är under kontinuerlig översyn, forskning pågår till exempel för att kunna ta in tävlingsstatistik. Vi litar på dem som sköter BLUP-arbetet, de är väl utbildade för sitt jobb. Avelsdomarna är få men duktiga. Bedömningen är lite annorlunda än den vid tävling men det finns gemensamma nämnare. Tävlingshästen får ofta en bra avelsbedömning medan en avelshäst inte alltid funkar på tävlingsbanan, alla nior i tölt klarar inte av att rida ett program på böjt spår. Vi som tränare skulle vilja få visa hästarna på böjt spår under avelsvärderingen men svaren hittills har varit att det är mer naturligt att rida rakt fram! Det är svårt att argumentera med det när vi som tränare anser att det böjda spåret är det som utbildar hästen och hästar ska kunna bådadera. Avelsdomare och ryttare har olika syn på vissa saker. En avelsdomare tycker att hästen är som den är, medan vi tränare tror att nästan allt går att förändra, sanningen ligger antagligen mittemellan.

Hur föda upp fölen?

Vi låter fölen gå kvar till mars månad innan vi avskiljer. Det är bäst för fölen att gå så lång tid som möjligt med mamman. Vi har ston som mjölkar nästan väl bra och är i gott hull. Om stona är dräktiga räcker en månad för att producera råmjölk åt det nya fölet. Försök hitta balans i utfodringen av fölen under uppväxten. Det är inte roligt att se magra 1- och 2-åringar och för att sedan se samma hästar övergödda som treåringar. Näringsbehovet är störst hos de yngsta unghästarna och de digivande stona. Välj magrare beten för de äldre unghästarna och ridhästarna. Ge hästarna gott om utrymme att växa upp på, undvik odlad mark för hästar med litet näringsbehov. Hur bantar man unga hästar inför inridning? Först av allt, undvik att de blir smällfeta genom att förbereda för inridning i god tid. Få dem långsamt att gå ner i vikt genom att de får mindre energi i foderstaten och mer rörelse. Man kan t ex byta ut lite av grovfodret mot halm eftersom hästen aldrig får få för lite fibrer. Då finns det kolikrisk men det är också

stressande för hästen att inte få tugga. Gammalt gräs i hagarna, sly och andra växtdelar är också berikande utan att ha så mycket näring.

Är det för tidigt att bedöma 4-åriga hästar?

Det beror på individen, unghästen ska vara i god fysisk och psykisk kondition tycker vi. För hästar som rört sig starka under uppväxten, som inte är feta, som har en bra relation till ridning och tränaren, kan det vara utmärkt.

Foto Anna-Karin Collin

Flockar och fölhantering

Vi ser gärna en flock med hästar i olika åldrar men sammansättningen ska fungera. Vi har inte valacker med ston. Om de är benägna att betäcka kan ston bära med sig infektioner flera år efteråt. Det är ett av de vanligaste problemen till att ston inte blir dräktiga. Valacker som betäcker ska definitivt inte gå ihop med ston. Vi kastrerar hingstar vid två till tre års ålder om vi inte tror att det är ett hingstämne. Vi träffar unghästarna varje dag när vi kontrollerar dem och fodrar. Vi vill inte de ska vara rädda men de får aldrig springa över oss. Vi hanterar dem mer i samband med verkning, vaccinering och avmaskning. När vi verkar fölen första gången sätter vi fast dem i en bukjord som mamman har på sig. De känner trygghet samtidigt som de inte kan fly och lära sig att komma undan. Det är jättebra att kunna leda unghästarna. Vi tränar lite grann i stallgången i samband med att vi har dem inne för verkning och de lär sig fort om man gör rätt från början. Vi är alltid två när föl ska lära sig att ledas. Man ska aldrig försöka dra fölet i grimman. Blir det motstånd hjälper assistenten till baktill så att fölet förstår att det ska gå fram och följa ledaren. Ia och Denni börjar rida in sina hästar vid tre års ålder på hösten. Det arbetet är mer än ett kapitel i sig och paret avslutar med att rekommendera alla att

ta del av Hólars struktur för unghästräning med Toti Eymundsson och Heimir Gunnarsson på Vreta naturbruksgymnasium den 13 oktober.

Ia och Denni (foto Åse Ericson)

Ett 40-tal personer tog chansen att lyssna till Ia och Dennis tankar om hästar och uppfödning. De fick se en välordnad och rationell hästanläggning som sköts av två personer. Att se på praktiska lösningar i stallar och lösdrift var uppskattat. Vintervattenkoppar, skjutdörrar i bakkant av ligghallarna som gjorde att en person ensam lätt tog ut sto med föl, numrering på grindstolpen för alla ridhästagar som låg i en solfjäderformation runt stallet var några favoriter.